

Підбиваючи підсумки аналізу тих основних змін, що відбулися в правоохоронних органах радянської України в роки нової економічної політики, варто дати їм загальну позитивну оцінку, але відзначити, що повного успіху реформи усю ж не мали. Загальне керівництво діяльністю міліції здійснювало Головне управління радянської робітничо-селянської міліції, що входило на правах відділу до Народного Комісаріату внутрішніх справ. До складу міліції України входили такі її види: загальна, промислова, залізнична, річкова і морська. Маючи своїм призначенням проводити в життя розпорядження радянської влади й охороняти особисту і майнову безпеку населення, міліція була змушена не раз змінювати свій апарат, не тільки за мотивами пошуку кращих форм організації, але і відповідно до обсягу та характеру виконуваних функцій, що постійно змінювалися.

Список літератури: 1. Історія донецької міліції. Донецьк, 2000. 2. Державний архів Харківської області (ДАХО), ф. р-563, оп.1. 3. Історія органів внутрішніх справ. Частина II (XX століття). Навчальні матеріали до спецкурсу. Харків, 1999. 4. Усенко І.Б. Україна в роки НЕПу: частка курсу на революційну законність. Х., 1995. 5. Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах: У 3-х т. К., 1997. Т.1: 1917-1925. 6. З історії міліції Радянської України. К., 1965.

Надійшла до редколегії 20.05.02

М.І. Логвиненко

СВОБОДА МАНІФЕСТАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ІНШИХ ПОЛІТИЧНИХ СВОБОД ГРОМАДЯНИНА

Визначаючи місце свободи маніфестацій у правовому статусі громадянина, не можна обійти увагою питання про співвідношення цієї свободи з іншими видами політичних і особистих свобод громадян. Підставою для порушення цієї проблеми служить визначення свободи думок, яке міститься в Міжнародному пакті «Про громадянські і політичні права», що має багато спільного з визначеннями свободи маніфестацій у вітчизняній юридичній літературі і законодавчих актах: «Кожна людина має право на вільне висловлення своєї думки; це право включає свободу пошуку, одержання і поширення будь-якого роду інформації та ідей, незалежно від державних кордонів, усно, письмово або за допомогою друку, художніх форм вираження чи інших засобів за власним вибором» (ст.19, ч.2) [1, с.26]. З цього випливає, що свобода думок і переконань виступає своєрідним комплексом правових інститутів, до яких входять інститути свободи друку, свободи слова, права громадян на поширення й одержання інформації, а також свободи маніфестацій.

Право на вільне вираження своїх поглядів закріплюється ч.2 ст.34 Конституції України і може здійснюватися різними способами: шляхом міжособистісного спілкування, через засоби масової інформації, за допомогою матеріальних носіїв інформації, навчальних закладів, через різноманітні клуби, лекторії, а також на зборах, мітингах і сходах громадян. Особливість свободи маніфестацій як засобу поширення думок і переконань полягає в тому, що, складаючись із суми різних індивідуальних думок (отже, особис-

тих прав громадян), у результаті вона дозволяє сформулювати колективну думку, яка цінується набагато вище, ніж кожна окрема думка.

Наступною свободою, яка тісно переплітається зі свободою маніфестацій, є свобода асоціацій, або право громадян на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації. Розвинута система громадських об'єднань – невід'ємний елемент громадянського суспільства. З їх допомогою люди можуть спільно вирішувати загальні проблеми, задовольняти та захищати свої потреби й інтереси. Громадські об'єднання не залежать від держави, вони здатні впливати на державні інститути і водночас захищати суспільство від необгрунтованого втручання держави в суспільне життя. Конституційне право на свободу об'єднання є юридичною підставою створення і діяльності політичних партій, професійних спілок, інших громадських організацій. У контексті права на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації свобода маніфестацій виступає вже як спосіб практичної реалізації цього права, оскільки без зборів (конференцій, з'їзду) неможливо утворити громадську організацію, прийняти її установчі документи, обрати керівні органи і т.д. Збори – це форма повсякденної роботи громадської організації як внутрішньої, зі своїми членами, так і зовнішньої – з громадянами, що до неї не входять.

Існує також зв'язок між свободою маніфестацій і свободою совісті. За визначенням Міжнародного пакту «Про громадянські і політичні права» (ст.18, п.1) це право включає «свободу мати та приймати релігію або переконання на свій розсуд і свободу сповідати свою релігію і переконання як одноосібно, так і разом з іншими, публічним чи приватним порядком, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів і вчень» [2, с.25]. Отже, зв'язок між свободою совісті і свободою маніфестацій – виключно зовнішній і полягає в тому, що порядок проведення релігійних обрядів і церемоній за межами храму і його території, регулюється відповідно до порядку проведення маніфестацій [3, с.109].

Право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб теж не може існувати без права на свободу маніфестацій. Саме на зборах, мітингах виробляються проекти рішень, звернення до керівного органу влади, у якому висловлюється позиція тих, хто брав участь у маніфестації. Подібні рішення, звернення повинні в обов'язковому порядку в подальшому розглядатися органами територіального самоврядування, органами влади, суспільними, кооперативними й іншими організаціями, яким вони адресуються. Щоправда, тут виникає проблема кворуму, необхідного для того, щоб таке рішення стало обов'язковим для його подальшого розгляду або виконання. Після розгляду й схвалення надісланого звернення органи влади або громадські організації повинні надати ґрунтовну відповідь. Якщо рішення, ухвалене органом влади щодо звернення учасників маніфестації, не відповідає їх вимогам, вони вправі вимагати дострокового усунення посадових осіб, за чікими підписами надійшла незадовільна відповідь. Деякі правознавці пропонують

доповнити це право правом на громадську непокору, у тому числі й на страйк [4, с.14].

Так, закріплене у ст.40 Конституції України право на звернення є важливим засобом здійснення й захисту інших прав та свобод громадян, зміцнення зв'язків населення з державним апаратом, участі громадян в управлінні державними справами. Звернення громадян у державні органи і органи місцевого самоврядування сприяє посиленню контролю народу за їх діяльністю, боротьбі з тяганиною та бюрократією [5, с.282].

Наступне право громадян, здійснюване ними через свободу маніфестацій, – право на участь в управлінні державними і суспільними справами, всеукраїнському та місцевому референдумах, вільно обиратися та бути обраними. Це право, закріплене у ст.38 Конституції України, повністю відповідає міжнародним нормам, зокрема, передбаченому у п. «а» ст.25 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» положенню про «право кожного громадянина без будь-якої дискримінації та без обґрунтованих обмежень брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і посередництвом вільно обраних представників» [6, с.28].

Право громадян обирати й бути обраними стоїть у центрі всіх процесів формування органів державної влади, тобто має владноутворюючий характер. Необхідно відзначити, що у всьому виборчому процесі збори відіграють найважливішу роль: на них висуваються кандидати в народні депутати і представники трудових колективів підприємств, установ, організацій до складу виборчих комісій. Через збори і мітинги здійснюється попередня агітація «за» чи «проти» висунутих кандидатів у депутати. На передвиборчих зборах кандидатам у народні депутати даються накази, через збори здійснюється контроль виборців і трудових колективів за депутатами (звіти), і на таких зборах доцільно було б вирішувати питання про ініціативу щодо відкликання народних депутатів, які не виправдали довіри виборців. Таким чином, установлюється зв'язок між свободою маніфестації і правами громадян на імперативний депутатський мандат, на дострокове відкликання депутатів, що не виправдали довіри виборців.

Безпосередньо зі свободою маніфестацій стикається і право громадян на участь у референдумі – всенародному або місцевих. У контексті даного дослідження референдум розглядається як форма прийняття законів і винесення остаточного рішення з найважливіших питань державного і громадського життя шляхом голосування громадян, що проживають на визначеній території (обов'язковий референдум), а також як форма виявлення думки громадян з найважливіших питань громадського життя (консультативний або факультативний референдум). Однак, при тому, що референдум, безумовно, є демократичною формою прийняття законів та інших рішень, цей механізм не позбавлений недоліків. На найважливіший з недоліків референдуму справедливо вказує В.Маклаков: «Референдум, проведений без попереднього обговорення законопроекту серед населення з вимогою голосувати «за» чи «проти» або з наданням можливості утриматися, виключає можливість досягнення компромісу між політичними силами, врахування взаємних пропозицій. На референдумі голосування –

єдиний і вирішальний момент. При такому голосуванні не враховується думка меншості» [7, с.62]. Звичайно, у цьому аспекті референдум програє в порівнянні з можливостями представницьких органів детально обговорити прийнятий проєкт. Але цей недолік референдуму усувається запровадженням попереднього широкого обговорення проєкту в ході зборів і мітингів. Громадянам, політичним партіям, громадським організаціям, масовим рухам, трудовим колективам надається право безперешкодної агітації за пропозицію про проголошення референдуму, за прийняття закону або іншого рішення, що виноситься на референдум, а також проти пропозиції про оголошення референдуму, прийняття закону чи рішення. Для реалізації цього права зацікавленим особам і організаціям надаються приміщення для зборів, забезпечується можливість використання засобів масової інформації [8, с.226].

Суб'єктом ініціативи проведення референдуму можуть бути і самі громадяни. Такий вид референдуму називають, використовуючи досвід Швейцарії, народною ініціативою. Відповідно до діючого законодавства, ця ініціатива реалізується у вигляді петиційного референдуму, підготовка якого проводиться шляхом збору підписів [9, с.228]. Однак, на нашу думку, реалізація такої ініціативи просто неможлива без свободи маніфестацій, оскільки в ході зборів і мітингів обговорюється і формулюється в остаточному варіанті пропозиція, збираються під нею підписи виборців, відбуваються інші необхідні процесуальні дії.

Таким чином, свобода маніфестацій тісно пов'язана з іншими політичними й особистими правами та свободами громадян, і цей зв'язок у рамках правового статусу громадянина є закономірним і об'єктивним.

Список літератури: 1. Международный пакт о гражданских и политических правах: принят на XXI сессии Генеральной Ассамблеи ООН 16 декабря 1966 г. Вступил в силу 23 марта 1973 г. // Международная защита прав человека: документы и комментарии. Харьков, 1998. 2. Международный пакт о гражданских и политических правах: принят на XXI сессии Генеральной Ассамблеи ООН 16 декабря 1966 г. Вступил в силу 23 марта 1973 г. // Международная защита прав человека: документы и комментарии. Харьков, 1998. 3. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» // Збірник нормативних актів конституційного права України. Вип.1. Харків, 1997. 4. Дмитриев Ю.А. Правовое обеспечение свободы манифестаций в условиях правового государства: Автореф. ... канд. юрид. наук. Москва, 1991. 5. Конституційне право України / За ред. В.Ф. Погорілка. К., 1999. 6. Международный пакт о гражданских и политических правах: принят на XXI сессии Генеральной Ассамблеи ООН 16 декабря 1966 г. Вступил в силу 23 марта 1973 г. // Международная защита прав человека: документы и комментарии. Харьков, 1998. 7. Маклаков В.В. Избирательное право и избирательная система буржуазных и развивающихся стран. М., 1987. 8. Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» // Збірник нормативних актів з конституційного права України. Вип.1. Харків, 1997. 9. Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» // Збірник нормативних актів з конституційного права України. Вип.1. Харків, 1997.

Надійшла до редколегії 08.01.02